

**Проблема фізичного виховання дітей у педагогіці XIX ст.**

*Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука (м. Рівне)*

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Завдання сучасної школи полягає у вихованні високоморальної, інтелектуальної, здатної до самореалізації в суспільстві, національно свідомої особистості. Для досягнення цього слід звертати увагу на фізичний розвиток дитини, оскільки лише здорова людина може повністю розкрити свій потенціал. За даними широкого соціологічного опитування, серед усіх цінностей найвище (92 %) населення оцінює здоров'я, при цьому стан здоров'я на "відмінно" або "добре" в 1994 р. оцінили 21 %, а у 2002 р. – 19 % опитаних [4].

Здоров'я нації розглядається як показник цивілізованості держави. Для України, на жаль, характерне зростання захворюваності населення. За даними Міністерства охорони здоров'я, серед школярів спостерігаються "функціональні відхилення в діяльності різних систем організму (понад 50 %), серцево-судинної системи (26,6 %), захворювання органів травлення (17 %), ендокринної системи (10,2 %), лише 7–10 % немовлят народжуються здоровими" [1]. Потреба посиленої уваги до фізичного розвитку дитини, умов її навчання та проживання, графіка робочого дня зумовлюється також неактивним способом життя молоді.

Проблема фізичного розвитку дитини завжди була домінантною в педагогічній думці. Не є виключенням період XIX ст. надбання якого потребують належного опрацювання, оскільки їх доречно використовувати в час розбудови освітньої системи незалежної України.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблеми.** Вивченням проблем навчання та виховання у XIX ст. займалися зарубіжні (Г. Агафонова, С. Акулов, А. Бутов, М. Кудінова, О. Нагібіна, І. Синюшина) та вітчизняні (М. Євтух, М. Левківський, А. Окопний, І. Кліш, Б. Трофим'як, О. Сухомлинська, А. Цьось) педагоги. Відтак, детально вивчено особливості фізичного виховання й спортивного руху в Західній Україні, розвиток дитини в календарній обрядовості українців, погляди І. Боберського, М. Демкова, О. Духновича, П. Редкіна, І. Ставровського, К. Ушинського. Водночас в архівах є чимало неопрацьованих документів XIX ст. про фізичний розвиток дитини.

**Завдання** дослідження – вивчити тенденції фізичного виховання молоді у XIX ст. Для цього потрібно опрацювати статтю А. Глаголевського про забезпечення необхідних умов для життя дитини; вивчити санітарно-гігієнічні вимоги, зазначені в навчальній документації шкіл XIX ст.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** У педагогічній думці XIX ст. значну увагу приділяли питанням фізичного здоров'я дітей. Приклад цього – праці видатних педагогів, статті, надруковані в періодичних виданнях, навчальна документація. Для характеристики основних положень освітнянської думки XIX ст. щодо фізичного розвитку дитини опрацюємо статтю "Про фізичне виховання дітей" А. Глаголевського [2]. Автор виділив 10 етапів життя людини: 1) від народження до семилітнього віку – прорізання зубів; опанування мовою, формування характеру, випадання зубів; 2) 7–14 років – зміцнення тіла; 3) 14–21 – розвиток грудної клітки, поява волосся на обличчі в чоловіків; 4) четвертий період характеризується розвитком мускулатури та хворобами; 5) для п'ятого етапу притаманна поява статевого потягу; 6) на шостому-восьмому періодах життя людина стає стриманішою у своїх емоціях, бажаннях, амбіціях; 7) на дев'ятому етапі спостерігається занепад сил; 8) в останній період людина втрачає життєві сили й помирає.

У статті подано рекомендації щодо збереження здоров'я. Обов'язковою умовою для функціонування систем дитячого організму визнано перебування на вулиці: "Чисте, але тепле повітря, захищене від ясного денного світла, м'який, просторий одяг – ось перша потреба новонародженого" [2, 1021]. А. Глаголевський рекомендував виносити дитину на прогулянку до парку, саду, лісу, де повітря є чистим та лікувальним, й "уникати брудних і наповнених шкідливими випарами вулиць" [2, 1027]. Автор зазначив, що діти селян були свіжішими, міцнішими, здоровішими, енергійнішими, ніж їхні однолітки з міста, помітив, що перебування на свіжому повітрі, де немає обмеженості простору, сприяє покращенню зору. А. Глаголевський висунув вимоги до облаштування дитячої кімнати, яку слід щодня провітрювати, прибирати, не захарашувати непотрібними речами: "кімната повинна бути просторою, високою, сухою, вільною від всяких випарів, прання білизни, пахучих квітів, її слід тримати в чистоті" [2, 1028].

Велика увага в педагогічній думці XIX ст. приділялася загартовуванню та купанню дитини. А. Глаголевський наголошував на необхідності приймання холодної ванни, пояснюючи, що “тепла ванна проганяє втому, надає втомленим ногам сили, оновлює життя всього організму, а холодна є сильним зміцнюючим засобом” [2, 1029]. Автор просив батьків уникати тугого затягування, що може заважати правильному кровообігу, травленню й вільному володінню руками та ногами, але переконував, що “ніжне, несформоване тіло немовляти, особливо кістки хребта, мають потребу у підтримці” [2, 1029].

Педагоги та педіатри XIX ст. наголошували на грудному вигодовуванні, адже “материнське молоко є найбільш природною їжею для немовляти” [2, 1029]. В окремих випадках доречно наймати годувальницю, при виборі якої слід бути обачними, бо із молоком дитина отримує “зовнішнє збудження, і воно служить їдою для її духу” [2, 1022]. Цікавим є факт, що найбільш наближеним за вмістом цукру й води до материнського молока педіатри XIX ст. вважали молоко ослиці. Автор поданої у “Волинських єпархіальних відомостях” статті підсумовує, що людина повинна жити в гармонії з природою.

Іншим прикладом турботливого ставлення керівництва освітою у XIX ст. до збереження життя й здоров'я дітей може слугувати педагогічна документація. У статутах навчальних закладів, програмах, інструкціях наголошувалося на необхідності провітрювання класів, прогулянок на свіжому повітрі, посиленості домашніх завдань та помірного розумового навантаження на уроках. Наприклад, згідно зі “Статутом православних духовних семінарій” ректор та вчителі зобов'язувалися “стежити за поведінкою, чистотою, охайністю, станом здоров'я дітей” [5, 1022]. При окремих закладах (Волинській духовній семінарії, Остозькому училищі імені графа Д. Блудова) функціонували лікарні, які перебували під пильним наглядом керівництва закладу й духовенства. Підтвердженням останнього може бути приклад систематичного відвідування єпископом Волинським і Житомирським, о. Агафангелом Волинської духовної семінарії [3, 476].

**Висновки й перспективи подальших досліджень.** Педагогічна думка XIX ст. значну увагу приділяла особливостям фізичного виховання підростаючого покоління. Необхідними умовам для правильного розвитку молодого організму визнано перебування дітей на свіжому повітрі, часте купання, загартовування, посилене фізичне та розумове навантаження. Педагоги й педіатри наголошували на доцільності грудного вигодовування новонароджених. Керівництво навчальних закладів XIX ст. зобов'язувалося створювати умови, сприятливі для життя, здоров'я та навчання своїх вихованців. У подальших дослідженнях є потреба продовжувати вивчати маловідомі матеріали XIX ст., які пов'язані з проблемою фізичного виховання дітей, що допоможе осмислити феномен педагогічних учень минулого й сприятиме впровадженню кращих надбань у практику нинішніх шкіл.

#### *Список використаної літератури*

1. Вакуленко О. Стан здоров'я дітей і молоді України / О. Вакуленко, Л. Жаліло, Н. Комарова [та ін.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [health.gov.ua/publ/conf.nsf](http://health.gov.ua/publ/conf.nsf). Дата використання – 5.05.2012.
2. Глаголевський А. Про фізичне виховання дітей / А. Глаголевський // Волинські єпархіальні відомості. – 1868. – Частина неофіційна. – № 30. – С. 1017–1033.
3. Підготовка Волинської духовної семінарії до її реформування згідного нового статуту // Волинські єпархіальні відомості. – 1868. – Частина неофіційна. – № 17. – С. 457–478.
4. Саєнко Ю. Соціальний портрет України і моделі майбутнього / Ю. Саєнко // Універсум. – 2004. – № 10–12. – С. 4–10.
5. Статут православних духовних семінарій // Волинські єпархіальні відомості. – 1867. – Частина офіційна. – № 3. – С. 76–104.

#### *Анотації*

*Актуальність виховання фізичної культури підростаючого покоління обумовлена високим рівнем захворюваності серед дітей шкільного віку, неактивним способом життя молоді, а також національними освітніми програмами, спрямованими на збереження життя й здоров'я. У статті висвітлено проблему фізичного розвитку дитини в педагогіці XIX ст. Установлено, що необхідними умовами для правильного функціонування всіх систем та органів визнано достатнє перебування дитини на повітрі, вигодовування материнським молоком, загартовування, спокійний сон, доброзичливу атмосферу. Досліджено навчальну документацію закладів Волинської губернії на предмет дотримання санітарно-гігієнічних умов. Педагогічний досвід XIX ст. щодо фізичного виховання дітей залишається актуальним.*

**Ключові слова:** *фізичне виховання, грудне вигодовування, загартовування, навчальні програми, санітарно-гігієнічні норми.*

***Оксана Марчук. Проблема физического воспитания детей в педагогике XIX в.*** Актуальность воспитания физической культуры подрастающего поколения обусловлена высоким уровнем заболеваемости среди детей школьного возраста, неактивным образом жизни молодёжи, а также национальными образовательными программами, направленными на сохранение жизни и здоровья. В статье отражена проблема физического развития ребёнка в педагогике XIX в. Установлено, что необходимыми условиями для правильного функционирования всех систем и органов являются достаточное пребывание ребёнка на воздухе, вскармливание материнским молоком, закаливание, спокойный сон, доброжелательная атмосфера. Исследована учебная документация заведений Волынской губернии на предмет соблюдения санитарно-гигиенических условий. Педагогический опыт XIX в. относительно физического воспитания детей остаётся актуальным.

**Ключевые слова:** физическое воспитание, грудное вскармливание, закаливание, учебные программы, санитарно-гигиенические нормы.

***Oksana Marchuk. The Problem of Physical Education of Children in Pedagogics of the 19 Century.*** The actuality of physical culture education of young generation is conditioned by the high level of morbidity among the schoolchildren, the idle way of young people's life and also by the national educational programs directed on the maintenance of life and health. In the article the problem of physical development of children in pedagogics of the 19 century is reflected. It was set that necessary terms for the correct functioning of all systems and organs are the sufficient staying outdoors rearing, tempering, quiet sleeping, favourable atmosphere. The educational concerning the observance of sanitary-hygienic terms in establishments of Volyn region was studied. Pedagogical experience of the 19 century about physical education of children is still popular.

**Key words:** physical education, pectoral rearing, tempering, educational programmers, sanitary-hygienic norms.